

222161

SERIA

C

NUMĂRUL

55

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE

„DIN LUMEA LARGĂ”
DIRECT. REDACȚIONALĂ PROF. UNIV. I. SIMIONESCU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ȚARA ZARANDULUI

DE

GEORGE E. CAMBER

EDITURA „CARTEA ROMĂNEASCĂ” BUCUREȘTI

Prețul Lei 8.—

„CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE“

* = 8 lei numărul; celelalte 5 lei

Seria A. „ȘTIINȚA PENTRU TOȚI“.

Nr.	Nr.
1. Cum era omul primitiv de I. SIMIONESCU.*	31. Ciupercile de I. POPU-CÂMPEANU.
2. Viața omului primitiv de I. SIMIONESCU.*	32. Cifrele de G. M. LĂZĂRESCU.
3. Albinile de I. A. BĂDĂRĂU.	33. Animale de demult de I. SIMIONESCU.
4. Furnicile de I. A. BĂDĂRĂU.	34. Lămurirea potopului de I. SIMIONESCU.
5. Viața Plantelor de I. SIMIONESCU.*	35. Din viața oamenilor întreprinzători de APOSTOL D. CULEA.
10. 1. Pasteur de C. MOTAȘ.	36. Societatea națiunilor de ARTUR GOROVEI.
13. Telefonii fără fir de IR. LALESCU.	37. Ficatul și boalele lui de DR. M. CĂHĂNESCU.
14. Porumbelii mesageri de V. DABOVEANU.	38. Electrochimia și electroliza de N. N. GOTEZ.
15. Planeta Marte de ION PAȘA.	39. Noțiuni de electricitate de ING. CAȘETTI.
16. Deia Omer la Einstein de GENERAL SC. PANAITESCU.	40. M. Berthelot de CIPT. M. ZAFAR.
17. Cum vedem de DR. I. GLĂVAN.	41. Izvoare actuale de energie de E. SEVEȘTEI.
18. Razele X. de AL. CIȘMAN.	42. Goethe ca naturalist de PROF. I. SIMIONESCU.
19. Omul deia Cucuteni de I. SIMIONESCU.*	43. Viața'n munți de I. SIMIONESCU.*
20. Protozoarele de I. LEPSȘI.	44. Principii de biologie de I. SIMIONESCU.
21. Fulgerul și trăsnetul de C. U. BRĂDEȘTEANU.	45-46. Fauna Mării Negre de I. POPU-CÂMPEANU, M. și CĂHĂȘU S.*
22. Nebuloasele gazoase de M. E. HEROVANU.	47. Vitaminele de DR. N. GAVRILESCU.*
23. Bacteriile folositoare de I. POPU-CÂMPEANU.	49. Petrolul de I. SIMIONESCU.*
24. Scrisori cerești (Meteorite) de I. SIMIONESCU.	50. Șobolani și șoareci de PROF. RADU VLĂDESCU.*
25. Din istoricul electricității de STEL C. IONESCU.	51. Viața la Ecuator de I. SIMIONESCU.*
26. Mercur și Venus de C. NEGOIȚĂ.	52. Viața la tropice de I. SIMIONESCU.*
27. Reumatism și arterioscleroză de DR. M. CĂHĂNESCU.	53. E. Roux de PROF. DR. G. MARINESCU.*
28. Oameni de inițiativă de APOSTOL D. CULEA.	54. Cutremurele de I. SIMIONESCU.*
39. Meni Ford de ING. N. GANEA.	55. Cum birui viața de DR. VASILE ZAHARESCU.
40. Musca de I. BURȘĂND.	

Seria B. „SFATURI PENTRU GOSPODARI“.

Nr.	Nr.
1. Îngrijirea păsărilor de PROF. C. MOTAȘ.	7. Morcovul și alte legume de P. ROZIADÉ.
2. Despre tovarășii de PROF. C. DRON.	8. Sifilisul de DR. E. GHEORGHIU.
3. Despre scarlatină de DR. I. GHEORGHIU.	10. Votul obștesc de A. GOROVEI.
4. Livada din sămburi de G. GHEORGHIU.	11. Creșterea porcilor de C. OESCU.
	14. Plagă de PROF. V. BAREȘ.
	15. Alege, ea semințelor de C. LACRIȚIANU.

SERIA C.

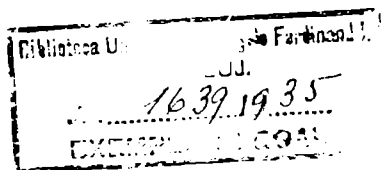
Nr. 55

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE
DIN LUMEA LARGĂ

ȚARA ZARANDULUI

DE

BCU Cluj / Central University Library Cluj
GEORGE E. CAMBER

EDITURA „CARTEA ROMĂNEASCĂ” BUCUREȘTI

5154.—931

322161

PAGINI ALESE

(SERIA NOUĂ)

Fiecare cărțuțe 12 lei.

Au apărut până acum :

- No. 1. — **I. NECULCE**, Letopisețul Țării Moldov.
- No. 2. — **VASILE ALECSANDRI**, Poezii populare.
- No. 3. — **M. COSTIN**, Carte pentru descălecatul dintăi
- No. 4. — **VASILE ALECSANDRI**, Pasteluri.
- No. 5. — **ESOPEIA**, Din fabulele lui Esop.
- No. 6. — **CARTEA DORULUI**, Poezii de dragoste din popor și poezii culte.
- No. 7. — **MARIAN S. FL.**, Păsările noastre
- No. 8-9 — **B. P. HASDEU**, Răzvan și Vidra.

Seria nouă din **PAGINI ALESE** este scoasă sub îngrijirea D-lui Ion I. PILLAT

PRIVIRE GENERALĂ

Partea de Nord a județului Hunedoara, cece se înțelege astăzi sub numele de „Țara Zarandului“, adică plășile Brad și Avram Iancu, formau împreună cu o parte din județele de astăzi: Bihor, Turda și Arad până pe la Halmagiu, pe la anul 1876, adică acum vre-o 50—60 ani județu: Zarand cu capitala Baia-de-Criș.

Acest ținut populat numai de români (Moți) a avut un rol important în trecutul istoric al neamului românesc din Ardeal.

Apogeul îl atinge pe timpul conducerii comitelui suprem (prefect) al lui Ioan Pipoș, românul între români, care și-a jertfit familia și pe sine, pentru ridicarea celor de un neam cu dânsul.

„Zarandul ajunge — sub conducerea lui — o pi-dă pentru Români și o puternică înboldire în luptele naționale de atunci“.

Cu toată vitregia timpurilor și persecuțiile semețiilor Unguri, în zi de sărbătoare „Un mândru steag tricolor românesc, de mătăasă, cu ciucuri de aur, împodobește totdeauna saionul de primire a prefectului din Baia-de-Criș.

La ziua Impăratului, 6/18 August, acest steag, era scos și pus pe *Casa Comitatului*, înspre Ardeal, iar altul unguresc înspre Ungaria“. 1).

1) Ioan Pipoș de dr. *P. Opreșu*.

Dacă cu drept cuvânt se spune că Țara Hațeguului este leagănul poporului român, apoi nimic nu contrazice a spune, că ținutul Zarandului e locul de fermentare, mai mult ca în oricare altă parte a Ardealului, a ideii și conștiinței unității naționale.

„Românii ajunși străini în propria lor țară, asupriți și batjocoriți de niște venetici, persecutați și loviți, declarați nevrednici a fi alături cu celelalte națiuni, sărăciți și legați de o miserabilă bucată de pământ, muncind pentru stăpâni, ei grămădesc în sufletul lor nemulțumire peste nemulțumire, până când furia izbucnește și se aruncă nebuni în luptă, ca să moară sau să trăiască liberi“ (G. A. Albina).

Aici sau pus la cale răscoalele contra oligarhiei străine abuzive, de nemuritorii sfinți ai neamului românesc: Horia, Cloșca, Crișan și Avram Iancu, Regele Munților, și pe care Providența i-a trimis la timp, când românismul era aproape de prăpastia peirli.

Dar faima acestui ținut nu este dusă numai de relicvile, cari stau mărturii vii de jertfele nesfârșite ale poporului român, ci și de frumusețile locurilor, pline de cel mai desăvârșit pitoresc, precum și de imensele bogății miniere ale subsolului, pe cari natura le-a dat cu atâta dărnicie văii Crișului alb.

Așa că țara Zarandului este o regiune demnă de a fi văzută de ochiul vizitatorului, dornic de locuri frumoase și interesante.

PĂMÂNTUL

Ca să ne facem o idee mai clară de înfățișarea pământului regiunii, pe care ne-am propus să o descriem în cărțulia de față, să ne închipuim, că ne-am afla pe vârful „Oăina“ (1486 m.),

punctul extrem și cel mai înalt din coloana munților, ce brăzdează „Țara Zărandului“.

De pe „Găina“ privești este minunată cu efectele de contrast: „unul feeric prin poziția lui și înspăimântător prin aspectul lui cel monoton“, prezentându-ni-se Țara Zărandului, ca o minunată cetate închisă la apus și miazănoapte de grupa munților Zărandul și care din cauza imenselor zăcăminte de metale, ce ascund în pânțele lor se mai numesc și Metaliferi; iar la miazănoapte-răsărit e închisă de grupul munților Bihoru-Crișan și Drocea-Highiș.

La mijloc este lunca Crișului-alb, împetrișată de satele frumoase ale moșilor crișeni și smălțată de sămănăturile, cari găesc aici un teren mai bun și o climă prielnică creșterii lor.

Tot pe valea Crișului este calea ferată Brad-Arad și șoseaua națională, arterele principale de circulație din acest ținut.

În general vorbind munții metaliferi nu trec peste 1000 metri.

Vârfurile cele mai însemnate sunt: Măgura Ciunganilor (841 m.), Măguroaja (904 m.), Vârful malului (922 m.) și Vârful Cărpinișului (170 m.).

Munții acoperiți de păduri nesfârșite de stejar și fag mai ales, tezaur de interes public, și cu poieni cu ierburi bogate, fac să trăiască aici în bună voie toate animalele sălbatice de pădure, ca: porci, căprioare, capre, vulpi, lupi, etc.

Munții bihoreni fiind mai înalți decât ai Zărandului trecând peste 1000 m. altitudine, fiind acoperiți de păduri seculare, prin cari serpuiesc pâraiele cu apele limpezi ca cristalul, ce se sbuciumă în albia strâmtă făcută prin munții prăpăstioși, rostogolind bolovani și formând ici colo cascade ce fac un sgomot asurzitor, și-se

prezintă ochi'or cu mult mai plini de pitoresc, cu mult mai interesanți, ca munții Zărandului.

Vârfurile cele mai însemnate din Munții Bihorului sunt: Paroșița (1115 m.), Vulcan (1266 m.) și vârful Găina (1486 m.).

„Din neștiute vremi, în fiecare an la Sân-Petru, se ține pe platoul muntelui Găina tradiționalul târg de fete.

Moșii și Crișenii, în deosebi flăcăi și mame cu fete, câte 2000—3000 persoane se întrunesc în Dumineca fixată printr'o specială convenție calendaristică, pe cel mai frumos pisc al Munților Apuseni, unde își petrec o zi sub cerul liber, în jocuri și bucuria revederilor dintre neamuri și cunoscuți.

Oaspeții din depărtări sosesc încă în preseară și noaptea se veghează pe lângă focuri uriașe, în glume, cântece și dragoste. Când după noaptea rece însoțită adeseori de brumă în Iulie, a doua zi de dimineață din fundul văii se înalță biruitor un soare superb, apariția acestuia este salutăată cu chiote de veselie și chemări prelungi de *tulnice*, din care fetele și nevestele moaște cântă cu neîntrecută artă.

Și cheful se continuă cât ține lunga zi de vară într'o adevărată beție sufletească.

Sosesc și vizitatorii intelectuali, turiști din țara întregă, ba și din streinătate.

În toate aspectele lui, acest târg prezintă mai mult caracterul unei sărbători câmpenești — o amintire străveche din cultul păgân al panteismului — decât acel a unui târg propriu zis, în care calitate se reduce la vânzare de mâncări, băuturi și mărunțișuri casnice¹⁾.

1) *Țara Halmagiului* de prof. Mager.

A P E

Apa cea mai însemnată din acest ținut este Crișul-alb, care isvorăște de sub poala dealului Dragu-Brad, marginea apuseană a Munților Ardeșului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Târgul de fete depe Găina.

El adună în albia sa mai toate pâraiele și pârâiașele din munții Zărandului și Bihorului

Spre deosebire de afluenții săi, care sunt ape repezi — de munte — cursul râului Criș, mai ales după ce a parcus câțiva km. dela isvor, — cam de la comuna Zdrapți —, devine lenevos în valea largă.

Crișul alb își merită numele, pentru că nămolul albicios, sau mai bine zis țâfa cum îi spun localnicii, ceeace rămâne dela pisarea și alegerea aurului în șteampurile dela Gura Barza, fiind asvâriită în albia sa, dă apei culoarea albicioasă. (Ca să-și facă o idee mai precisă și cei ce n'au văzut-o, să-și închipuie cum ar fi culoarea apei, dintr'un pahar, amestecată cu cretă pisată).

În porțiunea dela Gura-Barza spre Baia de

Criș — Halmagiu, peștii — mai ales păstravii — nu prea trăiesc, din cauza otrăvirilor ce conține țafa și care-i omoară.

Tot acest nămol, din cauza cursului liniștit al Crișului, se depozitează în lunca sa, — toamna și primăvara — când se produc inundații.

LOCUITORII

Peste 90% din populația ținutului sunt români. În deosebi satele sunt curat românești.

Doar centrele industriale și orașele, ca: Bradul, Băița, Baia-de-Criș, Vața-de-Jos, Criștior, Gura-Barza, au și locuitori streini (Unguri, germani și jidani).

Românii, afară de câteva familii de uniți din Baia-de-Criș, sunt Ortodoxi.

Sediul protopopiatului ortodox este la Brad, Băița și Halmagiu, aparținând de Mitropolia Sibiului; a uniților este la Baia-de-Criș și Deva, aparținând de Episcopia Lugojului.

Religiozitatea este încă una din marile calități ale moșului crișan. Cu toate influențele străinilor, cu toate persecuțiile, cu toate suferințele la care se expuneau mai ales reprezentării bisericii — preoții —, n'au părăsit credința străbună, ortodoxismul, religie apărută odată cu nașterea poporului român.

Ei, preoții, în bisericile de lemn, micuțe ca înfățișare, dar, pline de duh religios, au fost lumina, — vorba poetului —, care a luminat calea altora, în acele timpuri sbuciumate pentru români, deși s'au consumat pe sine.

Locașurile de rugă modeste sunt presărate pe toată „Țara Zărandului“;

„Când pătrunzi înlăuntrul lor te cuprinde fără

să vrei taina rugăciunilor, care cuprindea pe primii credincioși ai creștinătății, în bolțile subpământene. Lumina intră pe furiș căci ferestrele sunt cât pumnul. Pe zugrăvelile care nu lipsesc la cele mai multe din ele, la flacăra lumânărilor, sfinții capătă o expresiune mai puternică iar cucernicia este mai copleșitoare, prin spațiul restrâns și umbra tainică¹⁾.

OCUPAȚIA LOCUITORILOR

Ocupația locuitorilor din valea Crișului este felurită, fiind în funcție de ceea ce natura îi pune la dispoziție.

Astfel locuitorii satelor din lunca Crișului se ocupă cu agricultura și creșterea vitelor. Alții, cum sunt locuitorii comunelor Ciungani, Căzănești, Prihodiște, Bulzești, Blăjeni, Mihăileni, Tomnatec, Grohot etc., având fânețe și păduri bune se ocupă exclusiv cu creșterea vitelor și tăierea lemnului.

Iar acei ce locuiesc împrejurul minelor de aur sunt mineri sau lucrători la șteampurile societății „Mica“. (Ruda-Musariu, Gura-Barza, Tebea, Criștior etc.).

Meseriile încă au pătruns prin unele sate mai ales, în acele, care n'au pământ bun pentru agricultură, păduri, pășuni sau celelalte bogății naturale.

Meseria trece din tată în fiu, formând un fel de specialitate a comunii.

Astfel avem: Obârșa un sat al olarilor. Aici fiecare om, ba chiar și copiii dela vârsta de 14—15 ani știe să facă oale, străchini, căni,

1) *Mândștiri din țară* de I. Simionescu, ed. Casa Școalelor.

cu instrumentul primitiv ce seamănă cu o tocilă și care se găsește în fiecare casă.

Apoi merg cu ele și le vând pela târguri, ajungând chiar prin Banat.

Leauți, comună a cărei specialitate este lucrarea roților.

Dobroți, sat al dogarilor; Rișculița, sat al spătarilor.

Instrumentul necesar gospodinei la țesut, este vândut de către locuitorii comunei, prin toate satele țării românești. Numai câștig bun să fie, căci depărtarea și drumul nu înspăimântă pe rășcuilțean. Cu sarcina de spete în spate, cutureă satele Ardealului, Moldovei, Basarabiei, Munteniei și Olteniei strângând frumoși bani pe ele.

STAREA CULTURALĂ ȘI ADMINISTRATIVĂ

Sub raport cultural ținutul Zărandului nu stă rău. Totuși, ca să fim mai preciși, trebuie să facem deosebire între satele de pe lunca Crișului, sate restrânse pe o porțiune mică de pământ și unde razele binefăcătoare ale școlii au putut pătrunde mai mult în masa poporului, și între satele împrăstiate prin munti, care cu toată bunăvoința intelectualilor cu suflet românesc din timpurile trecute, precum și a administrației românești de acum, mai sunt încă 60—70% analfabeți. Din categoria aceasta fac parte comunele: Căzănești, Ciungani, Bulzăți, Tomnatec, Grohot, Obârșa, Dupăpiatră, Blăjeni și Prăvăleni.

Restul comunelor de 86 ar face parte din categoria întâi, adică cu un procent de analfabeți ce variază între 15 și 35%.

La ridicarea prin cultură a păturii țărănești de pe Vaiea Crișului alb, a contribuit mult gimnaziul din Brad, astăzi liceu, prin profesorii săi, luptători neînfrigați, a căror suflete împănate de idealism și abnegațiune au fost exemple demne de imitat de către învățători și preoți, cărturarii satului. Voi cita numele celor mai bătrâni dintre profesori și care s'au impus mai mult: Dr. Pavel Oprea, Constantin Costin, V. Boneu, Dr. Traian Suciu, Dr. I. Radu și alții.

Deasemenea asociațiunea pentru cultura poporului român „Astra“, încă își are partea sa de contribuțiune, înființând biblioteci prin comune mai mari.

Nu putem uita nici de obolul ce l'a dat și îl dă societatea „Mica“ pentru acest scop nobil, de când are în fruntea sa pe Directorul General D-l Gigurtu, a cărei covârșitoare dragoste pentru popor, face cele mai mari sacrificii întreținând școli, ridicând biserici, înființând biblioteci prin comuni, ajutând pe copiii săraci, meri-toși la învățătură.

Afară de învățători, au mai luat parte activă la mișcările culturale și elevii școlii Normale din Brad. Insoțite de profesoare și supraveghetore, în timpul liber, — Duminici și sărbători —, cutreeră satele din împrejurimi organizând poporului serbări gratuite.

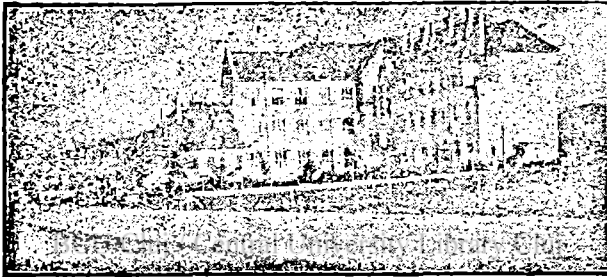
Nu rareori le-am văzut pe aceste copile cu surâsul pe buze, făcând pe jos câte 10—15 ba chiar și câte 20 km.; străbătând satele de munte cu firele argintii din cetatea cu locurile sfinte de închinarea și înălțarea sufletelor, grăitoare despre trecutul sbuciumat al poporului român, pentru a oferi moșului Crișan câteva momente de fericire, de înălțare sufletească.

Ce păcat mare că asemenea școli au fost desființate.

Impărțirea administrativă.

Valea Crișului alb (Județul Hunedoara) din punct de vedere administrativ este împărțită în două plăși: Avram Iancu, cu sediul la Baia de Criș și Brad cu sediul la Brad. Prima, are 34 comuni, iar a doua are 62 comuni.

Cele mai însemnate sunt: Bradul, comună reședință de plasă, are 4800 locuitori. Este cel mai însemnat centru comercial de pe valea Cri-

Clădirea fostei Școale normale de fete din Brad.

șului alb. Are târg de săptămână — Joia — și e renumit în tot Ardealul pentru vitele frumoase ce se aduc spre vânzare. Aici este direcția generală a Societății miniere „Mica“.

Bradul are o pretură, judecătorie de ocol, perceptorat, un liceu de băieți; avea și o școală normală de fete, situată într'un local frumos și sănătos, fiind înconjurat de o grădină plină cu pomi și cu verdețuri de tot felul. Găsești aici, liniștea pe care numai spiritele alese o pot dori.

Sub stăpânirea maghiară în acest local era „Școala Civilă de Stat“, ungurească, un însemnat instrument de desnaționalizare a elementului românesc ce formează fondul etnic al acestui ținut.

Pentru a atrage la învățătură pe cât mai mulți tineri români, ca astfel să-și ajungă scopul fixat

— desnaționalizarea — statul maghiar oferia
avantajii însemnate.

Astfel elevul român, primit în școală, nu plătea nici o taxă, cărțile i se dădeau în mod gratuit, ba de cele mai multe ori, tot statul prin agenții săi — profesorii — plătea elevului și trenul când mergea acasă în vacanță sau în sărbători.

Totuși, scopul nu și l-au putut ajunge, pentru că intelectuali români, din sate, și-au înțeles chemarea lor, în acele vremuri triste pentru neamul nostru și făceau o interesă propagandă pentru Gimnaziul român din Brad, pivotul împrejurul căruia s'a învârtit cultura Zărandului, farul care a radiat lumină până în cele mai ascunse văi ale acestui ținut, străduindu-se să țină conștiința națională trează și pregătind-o pentru zilele mari ce trebuiau să vină numai decăt, ca o răsbunare a împilărilor trecute.

Acest liceu își deschide cursurile încă din anul 1869, cu două clase, apoi în anul următor cu trei clase și apoi, cu patru și cinci.

Cetitorii Gimnaziului din Brad, sunt: Ioan Pipoș, mitropolițul Andrei Șaguna, Dr. Iosif Hodoș, Amos Frâncu și Iosif Băzu, mucenicii neamului nostru, care au știut să lucreze toată viața lor numai pentru ridicarea fraților lor — Români.

Și câte piedici n'a pus guvernul unghuresc pentru deschiderea acestei școli românești în „Dacia mică“, cum numiau ei pe atunci, ținutul Zărandului.

„Dar Pipoș era adânc convins că numai școala este mântuirea sigură a neamului românesc. De multă vreme vedea el cu întristare, că din mijlocul Ardealului, și până dincolo de munții Bihorului, dela Blaj până la Beiuș, nu se găsea nici o școală mai mare românească, că era lipsit de orice focar mai însemnat de cultură, tocmai

teritorul moțimei și româniei celei mai neamestecate cu alte nații. Ca școli, menite a da viitorului Gimnaziu elevi, s'au întocmit școlile din Brad și Hălmagiu, cu câte patru clase și trei învățători, doi în Brad și unul în Halmagiu, plătiți din fondul Gimnaziului cu câte 450 florini anual, cerându-se și recunoașterea lor din partea guvernului ca școli centrale normale¹⁾“.

Ca un corolar al înființării gimnaziului din Brad și al școlilor normale, se înființează și școli primare românești, în mai toate comunele mai mari, iar cele existente trec la o viață mai activă.

Orașul Brad are și edificii frumoase: Gara cu admirabilă construcție în stil gotic; localul liceului „Avram Iancu“; localul fostei Șc. Normale; biserica ortodoxă, zidită pe o colină, își înalță fruntea mareș, predominând toată panorama Bradului, spunând parcă vizitatorilor că poporul român din țara Zărandului „n'a avut altă credință, decât credința creștin-ortodoxă, care l'a călăuzit în viață, l'a încurajat la luptă, răbdare, fapte bune, care l'a mângâiat în restriște și nevoi, care l'a făcut să se crează mare și fericit chiar în nevoi“. (Rev. Albina).

Nu vă abateți dela credința strămoșească, căci tăria unui popor atârnă dela tăria credinței, dela tăria idealului.

Nu putem trece cu vederea să nu amintim, că pictura din biserica ortodoxă prin frumusețea ei stârnește mult admirația din partea cunoscătorilor în artă.

Mesteacăn, comună mare și frumoasă, așezată la Nord de Brad, însemnată că aici s'a pus la cale răscoala în contra stăpânirii ungurești (31 Octomvrie 1784) de către cei 600 moși din comitatul Zărandului și Munții Apuseni, sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan. Biserica care

1) I. Pipoș. op. cit.

a fost martoră a legămintelor sfinte ce au făcut cei oropsiți de a se răzbuna în contra acelor ce călcaseră în picioare drepturile neamului românesc, a fost arsă de Unguri în 1848.

Dar crucea de piatră ce s'a pus pe dâmbul unde a fost altarul bisericii, mai arată astăzi vizitatorului locul unde s'a luat îndrăzneța hotărâre.

Curechiu. Adevărata proclamație a revoluției s'a făcut la Curechiu, comună situată la vre-o 15 km. la răsărit de Brad.

Iată cum s'a întâmplat: „După adunarea dela Mcsteacăn țărani au luat-o spre satul Curechiu. Primarii din Baia de Criș și Brad, Nalotzi și Gal, cu 4 soldați au pornit la Curechiu ca să prindă căpeteniile țăranilor români.

Spre a spiona locul unde se află incuartațit Crișan, ei trimit pe gornicul Petru Gâra din Criștor, care mergând la casa primarului și aflând numai pe fiul acestuia în casă, îl întreabă că „unde e crăișorul vostru ca să-l mănânc“.

Și-ăpoi l'a ars pe trup, cu vătraul roșit în foc, ca să-i spună unde-i Crișan incartațit.

După aceasta Petru Gâra se depărtă, dar pe la miezul nopții se întoarce cu cei doi primari, chiar la casa unde dormea Crișan, pe care însă o femeie îl încunoștiință că au sosit primarii și soldații ca să-l prindă.

Crișan apucă la fugă, ceea ce văzând primarul porunciră soldaților să-l împuște. În urma împușcăturilor date după Crișan, toți oamenii lor se treziră și se dete alarma prin tragerea clopotelor într'o dungă și oamenii înconjurară pe cei doi primari și patru soldați.

Primarii porunciră soldaților să împuște în mulțime, dar aceia nu putură împlini porunca, căci puștile nu luară foc.

Atunci poporul îndârjit sări asupra primarilor unguri și-i omori aici pe loc; iar catanele fură

desarmate, și după ce li-se dete o bătaie bună, fură puse în libertate. Petru Gâra a fost prins și onorât pe loc, ca vânzător de frați“.

Astfel lupta începu pe față.

Dar comuna Curechiu mai e însemnată și pentru cireșele sale de soi ales.

Spre Sud de Curechiu, comunele mai însemnate sunt: Hărtăgani, care are zăcăminte de opal și Băița așezată pe șoseaua județeană ce vine dela Deva, are mine de aur ce sunt exploatare de o societate franco-engleză.

Pe vremuri, Băița a fost câțva timp reședința prefectului a fostului județ Zărandul.

Băița are 800 locuitori. Are o școală și o biserică frumoasă.

Criștiur, la vreo cinci kilometri departe de Brad așezată pe șoseaua națională ce duce la Abrud, e comună veche românească. Are 1250 locuitori.

Tot de comuna Criștiur ține și Gura-Barza, colonia minieră a societății „Mica“. Criștiurul e o comună curată. Are școală primară și o biserică tot așa de veche ca și cea din Ribița (zidită în 1419). Păcat însă, că pictura și inscripțiunile din interiorul bisericii sunt mai șterse decât acele din Ribița; de aceia, dă mult de lucru învățaților noștri care se ocupă de ea.

Mihăilenii, comună de munte, așezată pe șoseaua națională ce duce de la Brad la Abrud, e însemnată prin luptele date aici de armata lui Horia cu trupa de soldați condusă de vicecolonețul Kray.

Cred că nu-i lipsit de interes să descriem în câteva cuvinte desfășurarea luptelor dela Mihăileni dintre români și unguri.

Guvernul dela Budapesta, văzând că primejdia e mare, trimite pe episcopul Nichitici cu o trupă de soldați să impace pe răsculați.

Dar Moții, știind dela Horia că revoluția se face din voia Împăratului, luară în nume de bine vestea ce le veni că sosește la ei armata împărătească, crezând că este ajutorul promis.

„Se opriră la Mihăileni, pentru a aștepta pe Episcop și miliția împărătească, care nu consta mai mult — precum se spune — decât din două companii de pedestrime și vre-o 50 călăreți, cu două tunuri.

După ce sosește episcopul și miliția, tot poporul, luându-și de pe cap pălăriile îi salută strigând cu însuflețire: „Trăiască Împăratul“! așa cât răsunau văile.

Episcopul, care vorbia rău românește, își încordă acum toate puterile graiului, spre a convinge pe popor să se întoarcă la casele lor și să părăsească pe răsculători, spunându-le că aceasta este porunca împăratului, că la toți cei răsculați să se deie iertare de toate cele făcute până acum și ușurare pe calea legii de toate asupririle ce le sufăr dela domnii pământești.

Din contră, le arată că miliția împărătească de aceia e trimisă, că pe cei neascultători să-i împărăștie cu pulbere și plumb.

Poporul, care ținea una la ce-i spusese Horia, că miliția împărătească va veni în ajutorul românilor și nu în contra lor, cu atât mai vârtos nu crezu episcopului cu cât comandantul miliției, nici românește nu știa; cuvântarea lui către popor a încredințat-o spre tălmăcire episcopului. Românii au început să-și facă răs de unele vorbe rele românești ale lui, căci era doar sârb, ne-deprins bine cu limba românească; începu a-l împiedica în vorbire și a-l îngâna.

Văzând dar Episcopul că poporul nu numai că nu-l ascultă, ci încă-l și batjocorește, dă ordin soldaților, să-i strămtoreze și să-i iea în prisoare.

Comandantul porunci asalt asupra lor și călăreții să alerge să le taie calea, adică drumul țării către Abrud.

Intr'un punct lupta fu de tot crâncenă între români și unguri. După o încăerare sângeroasă, românii se retraseră într'o casă ce era în dosul lor și de pe ferești și din pod, împușcau asupra soldaților. În urmă, cei rămași, strângându-se la oală pleacă la Abrud unde era Horia cu o parte din armata lui ¹⁾).

Crișan, așezat în fundul pârâului Junc are 670 locuitori.

Este locul natal al căpitanului Crișan.

Înainte vreme se numea Vaca, dar la cererea locuitorilor comunci, i-sa dat numele eroului care a jucat în revoluția dela 1784 un rol tot așa de important ca și Horia.

Tot prin vrednicia locuitorilor comunei și a preotului A. Fugătă s'a ridicat în fața bisericii un bust căpitanului Crișan.

Bulzești, așezată pe valea pârâului Bulz, în partea cea mai de Nord a Plășii Avram Iancu, este formată din mai multe cătune, întinzându-se până aproape de poalele vârfului Găina. Are 2559 locuitori.

Pământul fiind sărac, 50% din locuitori nu-și pot agonisi hrana pentru existență decât cö-lindând prin țară.

Îi găsești pe la București, Craiova, Iași, Cluj, etc. După ce au strâns o sumă frumoșică de 3000—4000 lei se reîntorc la vetrele lor, iar de pe piața Băiei-de-Criș își cumpără alimente necesare pentru susținerea familiei.

Vrednic e de amintit că în acest sat se cultivă un soi de mere ce se numesc „bulzeștene“; se coc numai iarna, prin luna lui Februarie.

1) Țara Țopilor de Patlța.

Vața-de-Jos, situată pe malul stâng al Crișului și Valea Ponorului, are 596 suflete.

Este localitate balneară veche, cu poziții frumoase și sănătoase în același timp, fiind situată între munți, ferită de curenți. Apa sulfurată, este bună în general pentru diferite manifestațiuni reumatice, nervi etc.

Păcat însă că sunt întreținute prost.

Tot aici — la Vața de jos — este o fabrică de var cu două cuptoare ce produce cam trei și jumătate vagoane pe zi, o fabrică de cherestea și o întreprindere pentru exploatarea pădurilor.

Baia-de-Criș. Odată cu desființarea județului Zărand și soarele de glorie a Băiei-de-Criș începu să apună.

Funcționarii, cari dau viață unui oraș, sunt împărțiți celor patru județe: Hunedoara, Arad, Alba și Turda, care s'au înfruptat din fostul județ Zărandul.

Astăzi n'a mai rămas decât o modestă comună, reședință de plasă, a cărei locuitori nu trec de 750 suflete.

Dar, fiind iluminată cu electricitate, canalizată, iar primăria dând o deosebită atențiune curățeniei străzilor, Baia-de-Criș capătă un aspect de oraș.

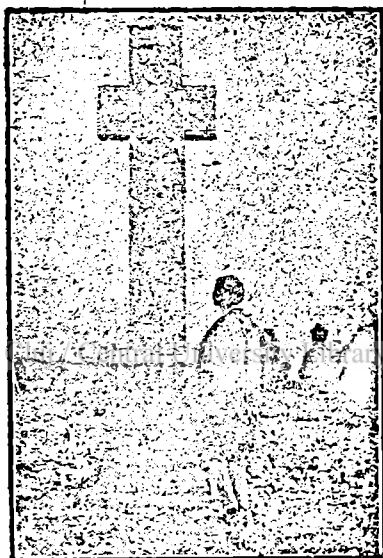
În anul 1924, cu ocazia serbării centenarului dela nașterea lui Avram Iancu, comuna Baia-de-Criș a ridicat un bust „Regelui Munților“, executat fiind de sculptorul Medrea, iar pe zidul casei în care a murit eroul, tot cu acelaș prilej s'a plus o placă comemorativă.

Peste 60% din locuitorii comunei sunt români. Baia-de-Criș are o bancă — filiala Crișanei din Brad — și o întreprindere pentru exploatarea pădurilor. Are 4 biserici (ortodoxă, greco-catolică, romano-catolică și reformată), o școală de arte și meserii, școală primară cu trei învățători și o școală confesională romano-catolică.

biserica. Ctitorii bisericii sunt: Vladislav, soția sa Ana, Stana fiică și Miclăuș (frate).

Comuna are 937 suflete.

De origina și pictura bisericii s'a ocupat d. Iorga, d. I. D. Ștefănescu, d. Silviu Dragomir și Lapedatu.

Crucea de pe Găina în amintirea lui Avram Iancu.

Tebea comună mare românească, cu 1200 suflete.

Tebenii sunt urmașii coloniștilor Dalmațieni aduși de Traian în aceste locuri, ca buni cunoscători în exploatarea zăcămintelor de aur, ce să găsească din abundență în subsolul regiunii.

Tot în pământul Tebei, scump nouă tuturor Românilor, se ascund oasele eroilor naționali, ale lui Avram Iancu, ale tribunilor Groza și Buteanu și ale celor 50 eroi morți în războiul

de întregirea neamului românesc și aduși aici, cu ocazia serbărilor centenarului dela nașterea Regei ui Munții. or, organizate în 1924.

Ce înălțător și măreț este obiceiul frumos, pe care-l au Moșii din ținutul Zărandului ca a doua zi de Paști, în fiecare an, să-și îndrepte pașii către biserica din Tebea pentru a petrece cea mai frumoasă zi de peste an cu martirii neamului nostru care au eșit din sânul lor.

Ce impunătoare e priveștiștea în această zi când vezi pe tineri, bătrâni și femei, printre mormintele din cimitirul Tebei, cu mâncare adusă de acasă, și c'un pahar de vin alături, ospătându-se și petrecând în cântece naționale, care cuprind părți din luptele eroice, dealungul veacurilor de restriște și de rezistență, ale poporului Român sau povestind din viața lui Avram Iancu, Horia etc.

În trecut, aceste serbări aveau un caracter și mai măreț. După ce preoții oficiau slujba dumnezeiască, sub „Gorunul lui Horia“ se țineau cuvântări înflăcărâte, apoi se aducea cu multă pompă și cinste, înainte de a se începe petrecerea, o „vadră“ cu vin, pentru a uda rădăcinile gorunului; de 800 și ceva de ani, de când străjuește pe dâmbul unde a răsărit, multe ar avea de spus, căci multe a auzit și multe au fost necazurile fratelui său — românul.

Gorunul are o circumferință de vre'o 12 m.

De ce i se spune „Gorunul lui Horia“?

Fiind așezat pe șoseaua națională care leagă Baia-de-Criș cu Bradul, cele două centre comerciale de pe Valea Crișului, cu târg de săptămână — Miercurea și Joia — adăpostea sub poala lui pe moșul care se odihnea peste noapte aici, pentru a fi Joi, dimineața, la târgul din Brad. Drumeful, printre alte vorbe la ordinea zilei, povestea și de necazurile în care se sbătea mulțimea obijduită a poporului.

Mai ales Horia, nici odată nu scăpa momentul să pregătească sufletele celor ce trebuiau să-și răscumpere libertatea cu prețul sângelui lor. Se spune chiar, că după mai mulți ani de activitate tacită, când popor mult se odihnea sub frunza stejarului, Horia s'ar fi ridicat pe creanga care astăzi e verde și ar fi îndemnat poporul să se răscoale contra stăpânirii ungurești. De atunci poporul l'a botezat „Gorunul lui Horia“.

Biserica din Tebea, «Gorunul lui Horia» și mormântul lui Avram, Iancu.

Și cât n'ar fi dat ungurii să-l vadă nîmicit din cîmîtirul Tebei!

Bătrânii spun că le-a dat galbeni mulți, mai mulți de-o înăsură, că li s'au promis scutire de impozite pe mai mulți ani, numai să-l vîndă lor.

Dar nu s'au lăsat seduși de Măria Sa Banul și nici intimidăți de stăpînire, pentru a comite acest neertat sacrilegiu.

Tebea are o casă culturală și o școală primară, vrednică de renumele ei. Școala în trecut și-a făcut datoria cu prisosință. Comuna a dat peste patruzeci de intelectuali: Profesori, învățători, avocați, preoți, magistrați, notari, etc.

Târnavă, comună așezată pe malul stâng al Crișului pe șoseaua națională ce duce dela Brad în Județul Arad.

Locuitorii, oameni buni, blânzi și iubitori de biserică și școală, au fost întotdeauna Români în înțelesul pur al cuvântului.

Cu toate lingușirile și amenințările Ungurilor, târnăvițenii n'au permis nici în ruptul capului să accepte limba maghiară de predare în școală.

Legenda spune că aici s'a întâmplat fapta patriotică a băiatului clopotarului, al cărui eroism nu-i cu nimic mai prejos de eroismul tânărului Toboșar Dugay și care stârnește avânturi de admirație.

O dăm mai jos după „legendele istorice“ de V. Lazăr.

„Românii din Transilvania erau până în anul 1848 cei mai mulți sub jugul greu al iobăgiei.

La 3 Mai 1848, fruntașii Românilor și o mulțime mare de popor s'au adunat pe câmpul Libertății lângă Blaj, hotărând că de acum înainte Românii sunt liberi. Ei nu mai voiau să fie iobagi la boierii unguri, cereau școli românești, judecători și slujbași români, pentru toate ținuturile românești; apoi s'au răspândit toți în liniște pe la satele lor.

Guvernul unguresc, în loc să împlinească dreptele cereri ale Românilor, a trimis contra lor bande de secui, ca să le jefuiască și să ardă satele și să omoare pe cei care vor cuteza să mai ceară libertate națională. Atunci Românii își formară o armată, mai întâi în munții Apuseni.

De aici porni o ceată ca să zădărnicească mișcările Ungurilor.

Românii plecați împotriva Ungurilor ajunseră în satul Târnavă, prin care trece Crișul.

Ei aflară că Ungurii sunt dincolo de Halmagiu; de aceea se hotărîră să rămână peste noapte în Târnava. O parte din Români tăbări pe valea dinspre Halmagiu, drept pază; cealaltă, cea mai mare, rămase în sat.

Un tribun care își avea soția în Halmagiu, se duse până acasă. Noaptea pătrunseră însă Ungurii în Halmagiu și intrară fără veste în casa tribunului. Il bat de moarte, ca să spună unde sunt tăbăriți Români. Românul nu scoate nici o vorbă. Infuriați, Ungurii îl pun atunci cu picioarele pe jar, îi rup unghiile dela mâini și-i ard genele cu fier înroșit. Tribunul tot tace. Atunci comandantul Ungurilor se repede cu sabia la nevasta Tribunului strigând că o omoară dacă nu-i spune unde sunt legionarii români. Amețit, cu mintea sdruncinată de chinuri neîndurate, tribunul făcu semn, că le va spune. Legat de un cal, cu doi Husari în coaste și cu revolverul la tâmplă îl pornesc pe drumul dela Halmagiu la Târnava.

Ajunși aici, atacă pe Români din capul satului și-i omoară mai pe toți.

Dar împușcăturile au răsunat până în sat. Cel dintâi, care le-a auzit a fost băiatul de vre-o 15 ani al clopotarului. Se scoală numai decît și dă fuga la biserică; se urcă în turn și începe să tragă clopotul.

Se trezesc tribunii, se trezesc moșii și ceilalți Români. Femeile își trimit copii înspre munte și toți se pregătesc să oprească pe Ungurii.

Ceata acestora înconjoară biserica și încep să tragă în copilul, care se vedea la lumina împușcăturilor. Il nimeresc în picioare; micul clopotar cade în genunchi, dar tot trage clopotul.

Alte împușcături îi frâng mâna dreaptă. Clopotarul trage mai departe cu brațul stîng. Iar când și acesta e sdrobit, prinde cu dinții funia

și trage. Un glonte îi sfărâmă capul și dăngănitul clopotului încetează...

Dar Românii avuseră destul timp ca să scape de ceata ucigașilor“.

B O G Ă Ț I I

Minerale. Bogăția cea mai de preț a Zărandului sunt mineralele, mai ales metalele nobile: aurul și argintul.

Exploatarea minelor de aur din acest ținut s'a făcut încă de pe timpul Dacilor și Romanilor, ba și pe timpul Agatirșilor.

După Herodot aurul ar fi cunoscut în regiunea județului Hunedoara de azi, chiar înaintea Dacilor, deoarece la anul 513 a. Ch. în timpul luptelor sale cu Scții, Darius regele Perșilor, ar fi întâlnit pe malurile râului Mureș, Agatirși împodobiți cu diverse podoabe, făcute din aurul extras de ei din aluviuni. Cert este, că după ocuparea Daciei de Romani, Traian aduce lucrători specialiști din Dalmația, cărora le acordă diverse favoruri, pentru a-i determina să se mute în Dacia, unde să exploateze zăcămintele de aur, cari formau proprietatea Statului, deci a împăratului.

Ca și în celelalte regiuni miniere ale imperiului ei introduc și aici un procurator aurarium, procurator special al împăratului, care n'avea altă atribuțiune decât aceia de îngrijitor al mine'or. Sediul său era la Ampea (Zlatna).

Cele mai multe dintre exploatări se găseau însă pe valea Crișului-alb, la Baia-de-Criș, Tebea, Ruda-Musariu, Băița, etc. Sistemul lor de extragere era, de sigur, din cele mai primitive. Săpăturile erau făcute cu cazmale, târnăcoape și alte instrumente, iar unde roca era mai pu-

ternică se aprindeau focuri mari. După ce se încălzea stâncă era stropită cu apă și oțet, pentru a se provoca crăpături.

Minerul era apoi scos din mină, în general de cozii, care târându-se prin galeriile joase și înguste duceau câte un coș cu minerul. Acesta era pisat în piue de fier și apoi spălat cu apă, care ducea cu ea cvarțul și lăsa pe fund aurul. Instrumente romane s'au găsit în cele mai multe din minele de aur, iar lățea comuna Ruda nu departe de mină s'a descoperit într'o pădure chiar și o piuă de fier cu două torți, a cărei mărime (4 picioare în lățime și două picioare în diametru) dovedesc intensitatea, cu care se exploatau minele de aur. Numai astfel se poate explica de altminteri, cum ajunseră Romanii să aibă în Transilvania o producție anuală probabilă de 20.000 funzi¹⁾“.

Astăzi minele de aur din acest ținut sunt exploatare de către Societatea anonimă românească „Mica“, cea mai mare dintre societățile exploratoare de aur din Europa.

Societatea are peste 1650 lucrători, cari muncesc în mine la scoaterea aurului; funcționari tehnici și administrativi angajați sunt în număr de 102.

Munca omului miner este grea, dar relativ este bine remunerată de către Societate.

Un lucrător bun capătă între 3000—4000 lei pe lună. În sărbători e liber, iar ziua de lucru e de 8 ore. Pentru înlesnirea traiului vieții, Societatea „Mica“ și-a organizat „Consumuri“, unde lucrătorul găsește cu preț de cost tot ce-i trebuie pentru hrană și îmbrăcăminte. Un gest — lăudabil — din partea Societății, ferindu-i sub forma aceasta de a nu fi exploatați de co-

1) Xenopol: Istoria Românilor vol. I., citată și de Ru-sicki: Monografia jud. Hunedoara.

mercanții străini, doritori de câștiguri mari și cari nici aici nu lipsesc.

Având o instalație, care ar putea rivaliza cu cea din California sau din Africa de Sud, Societatea „Mica“ an de an „achiziționează noi perimetre de concesiune și permise de exploatare. (Are acum peste 2250 ha.“ 1).

Aurul extras în România variază între 2741 kgr. în 1931 și 3500 kgr. în 1933, iar argintul este de 5866 kgr. în 1932.

Dar câtă muncă cere aurul din mină ca să ajungă curat și frumos în comerț!

Minerul este transportat prin galeriile subterane cu ajutorul tracțiunii electrice la suprafață, iar de aici cu ajutorul funicularului la uzina de stampanie din Gurabarza.

„Fabrica pentru extracția aurului se compune din treizeci (30) de garnituri de către 5 steanpuri, cari pisează minereul până la mărimea nisipului. Din minereul astfel pregătit se extrage aurul prin amalgamare.“ 2).

„Mica“ mai are și alte două instalațiuni de stampanie, una la Stănița și alta la Băița.

Argint se exploata înainte de războiu și la Baia-de-Criș și Tebea.

Tot la Tebea sunt cărbuni de calitate lignitului cu o putere calorică de 4500 calorii, exploatată de societatea „Mica“. Cărbunii sunt transportați dela Tebea de un funicular până la Brad (7 km.), iar de aici la Gurabarza de trenul industrial al Societății.

La Săcărâmb se găsește aur. Exploatarea o face Statul.

Zăcămintele de pirită se găsesc la Căzănești, Vața-de-Jos, Ciungani, și Priediște.

1) Xenopol: Istoria Românilor vol. I., citată și de Rusicki: Monografia jud. Hunedoara,

2) Rusicki op. cit.

Cupru se găsește la Blăjeni și Căzănești, la Hărtăgani oțal, iar la Birtin aramă.

Calcarul, care alcătuiește o parte din colinele comunei Vața-de-jos, e ars în cuptoare și întrebuințat la fabricarea varului.

Tot la Vața-de-jos este important să amintim de izvoarele minerale, o altă bogăție a subsolului din această regiune, dând naștere la stațiunea balneară cu numele comunei de mai sus.

Agricultura. O agricultură propriu zisă, am putea spune că se face numai pe lunca Crișului alb, restul ținutului fiind muntos, nu prea prielnic creșterii semănăturilor.

Totuși, cucuruzul — mărunt la bob — se seamănă până sus pe munte pe terenurile îngrășate din abundență cu bălegar. Dar din cauza temperaturii scăzute boabele nu se coc bine, ceea ce determină pe localnici ca după culesul lui să-l usuce în cuptoare. (De obicei, după ce s'a copt pâinea și se scoate din cuptor se pune cucuruzul la uscat).

Pe lunca Crișului se mai seamănă afară de zucuruz, cartofi, grâu, orz, secară, cânepă și in. Nici grădinăriile cu zarzavat nu lipsesc. Dar mai toate sunt conduse de Bulgari, cari câștigă frumoși bani de pe urma acestei bănoase ocupațiuni, și pe care — toamna — îi duc în țara lor.

Pădurile. Codrii nesfârșiți de fag și de stejar, ce formează îmbrăcămintea munților zărândeni și bihoreni, constituie încă o bogăție de mare valoare pentru economia țării noastre. Păcat însă că nici până astăzi nu se face o exploatare mai rațională a pădurilor.

Și ce mare importanță au pădurile „mai ales în țara noastră și mai cu seamă la munte, căci sunt absolut indispensabile pentru menținerea productivității solului în special, și a regulării apelor și a climei în general“.

Creșterea vitelor, este o ocupațiune principală a celor mai mulți locuitori din ținutul Zărandului.

Pășunile și fânețele de prin munți și dealuri, hrănesc oile, caprele și vitele cornute, care constituie cel mai însemnat izvor de câștig al moșului crișan, fie prin valoarea ce se capătă din vânzarea lor, fie în special din vânzarea produselor lor, ca lapte, unt, brânză etc.

Rassa cea mai răspândită la cornute este pinzgau.

Porcii fiind de rassă bună sunt vestiți în tot județul.

Caprele sunt în număr mult mai mare ca celelalte vie, deoarece este un animal a cărui întreținere costă foarte puțin. Dealtcum este animalul cel mai potrivit pentru cei ce n'au pământ nici mijloace să întrețină alte animale mari pretențioase, cum ar fi vaca, oia ș. a.

Pomi. În țara Zărandului se cultivă și pomii fructiferi.

Prunul este cel mai răspândit. Din fructele lui localnicii fierb țuică, băutură mult căutată de ei.

Merele, perele, cireșile, nucile și piersicile deși mai rari (variază de la comună la comună), nu lipsesc nici aici. Sunt vestite merele de „Bulzești”, foarte bune de păstrat peste iarnă. Cireșele mari sunt căutate și plătite cu preț bun de cumpărătorii de pe piața Abrudului, Devei etc.

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Țara Zarandului (Privire generală)	3
Pământul	5
Ape	7
Locuitori	8
Ocupația locuitorilor	9
Starea culturală și administrativă.	10
Bogății	26

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ALTE CĂRȚULII
DIN
CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE

CU

descrierea unor părți mai restrânse din țară.

MUNȚII APUSENI de **M. David** Prof. univ.
Iași

CÂMPIA TRANSILVANIEI de **I. Popu-
Câmpeanu** Prof. liceu Blaj

JUDEȚUL TURDA de **I. Mureșeanu** Prof.
liceu Turda

ȚARA HAȚEGULUI de **Gavril Todica**

VALEA JIULUI DIN ARDEAL de **P. Hossu-
Longin**. Director Orșova

ȚARA BĂRSEI de **N. Orghidan** Prof. liceu
București

VECHIUL ȚINUT AL SUCEVEI de **V. Clu-
rea** Prof. liceu Fălticeni

BLAJUL de **A. Lupeanu-Melln** Prof. liceu
Blaj

MAREA NEAGRĂ de **I. Lepși** Prof. Orăștie

GOVORA ȘI CĂLIMĂNEȘTI de **I. Simio-
nescu** Prof. univ. București

BANATUL de **D. Izverniceanu** Prof. Lipova

ȚARA ZARANDULUI de **G. E. Camber**

„CUNOȘTIINȚE FOLOSITOARE“

Nr.

16. Creșterea păsărilor de PROF. C. MOTĂȘ
17. Rățăcirii bolșeviste de MAIOR I. MIHAL
20. Răsadnița și plantele din răsad de V. SADOVEANU
22. Meșteșugul vopsitului cu burueni de APT. GOROVEI
23. Cum orbim de DR. G. GLĂVAN
24. Păstrarea cărnii de porc de G. GHEORGHIU
25. Calul de război UDRISCHI
27. Cum trebuie să ne hrănim de E. NEVERIN
29. Beția de DR. EMIL GHEORGHIU
30. Lămurirea Constituției de ARTUR GOROVEI
33. Mama și copilul de PROF. M. MARICĂTEDE*
36. Omul și societatea de AL. GIGLEA
37. Bucătăria sătenilor de MARIA GEN. POPRESCU
38. Sfecla de zahăr de C. LACRIȚEANU
39. Îngrășarea pământului de I. M. DOBRESCU
41. Frigurile de bălă de DR. T. DUMITRESCU

Nr.

11. Banul de A. GICOLEA
42. Sfatul practic de DR. A. SCHORR
43. Lămurirea Calendarului de A. GICOLEA
44. Conjunctivita granuloasă de DR. I. GLĂVAN
45. Burueni de iac de A. VOLANȘCHI
46. Sfatul casnic de MAICA KALUCA
47. Cultura tomatelor de I. IVONAN
48. Rețete pentru gospodina de MAICA KALUCA
49. Lingoarea de DR. I. DUMITRESCU
50. Bienoragla sau sculumental de DR. N. ȘOAN
51. Practica agricolă de A. BEJENARIU
52. Apa de băut de DR. I. BĂLIȘCANU
53. Tifosul Exantematic de TUDOR DUMITRESCU
44. Boalele animalelor de I. POPU-CÂMPEANU
55. Lucrări din pănșile de porumb de I. I. TITUS G. MINEA
56. Cartoful de I. POPU-CÂMPEANU
57. Cum să trăim de DR. F. GRUNFELD
58. Lucrări din pae și sorg de I. I. TITUS G. MINEA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Seria C. „DIN LUMEA LARGA“.

Nr.

3. Munții Apuseni de A. DAVID
5. Bucovina de I. SIMIONESCU*
6. Basarabia de G. NĂSTASE
7. Dobrogea de C. FRĂȚESCU
10. Viața în adâncul mării de C. MOTĂȘ
11. -ly. A. Șaguna de I. LUPAȘ
12. Către Everest de PROF. I. SIMIONESCU
14. Românil de peste Nistru de V. HANEA*
15. Lituania de G. NĂSTASE
17. Câmpia Transilvaniei de I. POPU-CÂMPEANU
18. Moldova de I. SIMIONESCU
19. Românil din Ungaria de I. GEORGESCU
20. Jud. Turda Arleş de C. AUREȘEANU
21. Țara Hațegului de GAVRIL TODICA
22. Spiru C. Haret de I. SIMIONESCU
23. Danemarca de MAGDA D. NICOLAESCU
24. N. Milescu în China de I. SIMIONESCU
25. Cetățile moldovenești de pe Nistru de APOSTOL D. CÎLEA
26. Românil din Bulgaria de EM. BUCUȚA

Nr.

27. Valea Jiului din Ardeal de P. HOȘTI-LOȘON
28. Țara Bârsel de N. ORGHIDAN
29. Vechiul ținut al Sucevei de V. CÎLEA
30. Macedo-Românii de TACHE PAPAȘIAGI
31. Românii din Banatul Jugoslav de FR. HIZEREA
32. Coasta de Azur de I. SIMIONESCU
33. Elveția de TRAIAN G. ZAHARIA
34. Maramureșul de GH. VOHNICU
35. Austria de I. SIMIONESCU
36. Belgia de TRAIAN G. ZAHARIA
37. Afganistanul de I. SIMIONESCU
38. Anastasia Șaguna de DR. I. LUPAȘ
39. Blajul de ALEX. LUPEANU-MELIN
40. Marea Neagră de DR. I. LEPTȘI
41. Pe urmele lui Robinson Crusoe de I. SIMIONESCU
42. Din Norvegia de I. CONEA
43. Din vremea lui Ștefan cel Mare de GEN. R. FOSETTI*
44. Japonia de I. SIMIONESCU
45. Olarul Savant de I. SIMIONESCU
16. Intr-o mănăstire din Himalaya de MIȘCEA ELIADE*
47. Dănilă Apostol de N. P. SMOCHINĂ*

„CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE“

<u>Nr.</u>	<u>Nr.</u>
18. <i>Govora și Călmănești</i> de I. SIMIONESCU*	51. <i>Tara visurilor împlinite</i> (Egiptul) de MIHCEA HEROVANU*
41. <i>Sgările norii New-Yorkului</i> de PETRU COMARNESCU*	52. <i>Gh. I. Danil</i> de GEN. R. R. ROSETTI*
50. <i>Nicolae Bălcescu</i> de V. SASSU*	53. <i>A. Odobescu</i> de AL. TZIOARA-SAMIHCAȘ*
	54. <i>Banatul</i> de PROF. D. IZVERNICIANU

Seria D. „ȘTIINȚA APLICATĂ“.

<u>Nr.</u>	<u>Nr.</u>
1. <i>Fabricarea săpunului</i> de A. SCHORR.	19. <i>Fotografia</i> de CĂP. DR. M. ZAPAN
2. <i>Motorul Diesel</i> de ING. CASETTI.	20. <i>Industria zahărului</i> de G. I. BAHOIAND.
3. <i>Industria Parfumului</i> de E. ZEVERIN.	21. <i>Șase montaje de radiu</i> de CĂP. DR. M. ZAPAN.
4.-5. <i>Aerul lichid</i> de ILIE MATEI.	22. <i>Cinematografia</i> de CĂP. M. ZAPAN.
6. <i>Industria Azotului</i> de L. CATON	23. <i>Automobilul</i> de CĂPIT. DE AVIAȚIE M. FANTAZI.
7-9. <i>Locomotiva</i> de ING. CASETTI.	24. <i>Fabricarea sticlei</i> de G. A. FLOREA
10. <i>Aeroplanul</i> de DR. V. ANASTASIU	25. <i>Gazele otrăvitoare</i> de CĂP. DR. M. ZAPAN.
11. <i>Baloane și dirijabile</i> de C. MIHĂILESCU.	26. <i>Împănerea păsărilor</i> de N. C. PĂNESCU.
12. <i>Betonul armat</i> de ING. N. GANEA	27. <i>Legatul cărților</i> de I. CARAMALĂU*
13. <i>Gări și trenuri</i> de G. ȘIADDEI	28. <i>Innotul</i> de P. EPUREANU*
15. <i>Aparat de Radiofonie</i> de CĂPT DR. M. ZAPAN.	29. <i>Scoaterea petelor</i> de VICTORIA A. VELCULESCU*.
16. <i>Tiparul de Vasile ROMANESCU.</i>	
17. <i>Ce se scoate din cărbuni</i> de C. JINĂU*
V. GEORGHID	
18. <i>Industria materiilor colorante</i> de G. A. FLOREA	

RĂSPÂNDIȚI

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE

E cea mai trebuitoare bibliotecă. Unică prin varietatea cuprinsului, prin estinătate, este la îndemâna oricui. S'a dovedit o adevărată enciclopedie. Aduce foloase specialistului, dându-i noțiuni clare din alte domenii; procură cunoștințe folositoare celui care nu se restrânge numai la cartea de școală. Biblioteca se adresează tuturor, la ori ce vârstă. căci e instructivă, educativă și practică